

T. Moshovskiy

GENESIS LOCALIZATION OF NATION PHENOMENON WITHIN EUROPEAN CHRISTIAN CULTURE

In the article author displays that the main social phenomena of Modernity, nation is integral product of Christian Europe. It arises on European intellectual and cultural grounds. Nation was exported outside cultural bounds of Europe like a finally organized product, example for inheritance to metropolies for theirs colonies. Thus nation is mental product "made in Europe" and "made by Europe".

Key words: nation, European culture, tradition, national history.

© Т. Мошовський

Надійшла до редакції 6.04.2009

УДК 37:316.422

ДУХОВНА КУЛЬТУРА: ПРОБЛЕМА САМОВИЗНАЧЕННЯ**ІВАН ЗАГРІЙЧУК,**

доцент, кандидат філософських наук, завідувач кафедри філософії та соціології Української державної академії залізничного транспорту, м. Харків

У статті аналізується сутність духовної культури, її предметна, практична генеза, розглядається відмінність власне духовної культури від форм її виявлення. Через призму духовної культури проаналізовані свобода та традиції як важливі чинники людського існування. Самовизначення духовної культури представлено як перманентний процес, що здійснюється через постійне співставлення духовного й матеріального, приведення їх у відповідність одне до одного.

Ключові слова: духовна культура, самовизначення, діяльність, світ людини, субстанційність, універсум, цілісність, структура, традиція, свобода.

Постановка проблеми та аналіз досліджень і публікацій. Сучасний етап розвитку суспільства, позначений розчаруванням у новоєвропейській раціональності, боротьбою з "наративами" та їх розвінчанням, поворотом від гносеології та логіки до онтології й антропології, знаменний зосередженістю на проблемах культури, сприйняті останньої як "епіцентру буття" індивідів. Уже цей факт вимагає перманентної уваги до культури, її послідовного аналізу та усвідомлення нових її форм у контексті постійних змін, які останнім часом стали особливо динамічними. І треба сказати, що увагою феномен духовної культури не обділений. Про неї сьогодні говорять, її досліджують представники різних соціально-гуманітарних наук [1].

Тим не менш спроби вичленити предмет зацікавленості, а саме культуру, наштовхуються на серйозні труднощі. Вони пов'язані з тим, що все, на що зверне свою увагу думка дослідника, є культурою чи пов'язане з нею. Причому цей зв'язок настільки тісний, що часто неможливо вичленувати й чітко зафіксувати: де мова йде про культуру, а де від куль-

тури як такої можна абстрагуватись. Справа в тому, що не тільки за походженням термін "культура" означає те, що зроблено людиною. Культурою є саме те, до чого прикладені "руки і голова" людини, те, що нею культивується, створене, зроблене. А якщо так, то виявляється, що ніщо з того, що людину оточує, не може бути винесене за рамки культури, хіба що природа, та й то в тій частині, яка знаходиться поза впливом людської діяльності. Навіть останнє є дуже проблематичним, адже на сьогодні людська діяльність ведеться в таких масштабах, досягла таких розмірів, її вплив на природний світ є настільки глобальним, що говорити всерйоз про незайману природу не доводиться. Людська діяльність, культура стала суттєвою геологічною силою, що бере участь у формуванні природи. Але якщо навіть випустити з поля зору опозицію "природа-культура", а саме з такої опозиції виникло таке специфічне явище суспільного життя, як культура, - останнє з'явилося як необхідність протиставити природі те, що природою не є, а створене працею і розумом людини, - то просунутись далеко у визначенні культури

№ 4 (95) червень 2009 р.

все одно не вдається. Адже тоді під визначення культури підпадає все те, що пов'язане зі світом людини. По суті ми в цьому випадку ототожнюємо культуру із суспільством. Один із авторів, спеціально досліджуючи проблему теоретичного визначення культури в історичному процесі, так і пише: "культура і є суспільство, тому що вона охоплює всю сукупність суспільних зв'язків і відносин між людьми як суб'єктами діяльності" [2, с. 131]. Повністю заперечити таке визначення культури неможливо, адже "культура виступає перш за все реальністю людського світу і буття людини, яка людиною створена і в якій вона живе, перебуває, стверджує себе в усій повноті своїх сил і здібностей" [3, с. 13]. Але неприйнятним є й розширене визначення культури через те, що воно не фіксує специфічного предметного поля нашого інтересу. Суспільство в цілому та його окремі сфери вивчають безліч наукових дисциплін. Кожна з них вивчає той чи інший зріз людського буття. Коли ж мова заходить про культуру, то, очевидно, мають на увазі певну субстанційність людського існування, без якої саме існування перестає бути людським, утрачає свою родову людську визначеність.

Мета цієї роботи - аналіз сутності духовної культури, її предметної, практичної генези, форм виявлення духовної культури.

Виклад основного матеріалу. Культура як феномен людської історії виростає на ґрунті колективного життя людей. Колективність - це не просто зібрання індивідів. Це така група чи спільність людей, яка характеризується тривалістю існування, упорядкованістю зв'язків між членами цієї спільноти й навіть їх постійним перебуванням на одній і тій самій території. Культура як певні норми діяльності та поведінки формується індивідами в процесі їхньої спільної життєдіяльності тільки в тій спільноті, яка організована таким чином, що зв'язки між елементами цілого замикаються між собою, утворюючи цілісність угруповання в розумінні його завершеності, самодостатності, тобто тільки та спільнота продукує культуру як чуттєво-ідеальну реальність, котра сама організована як універсум зв'язків людського буття. Культура виступає безпосередньо-всезагальним утворенням тієї спільноти, яка являє собою всезагальну організацію суспільних зв'язків.

Різноманітність культурних виявів людського буття утруднює пізнання та розуміння сутності культури, адже вона є тим утворенням, яке присутнє в кожному духовному та практичному акті людського існування, і разом із тим не може бути ототожнена із жодним із них, як, до речі, і з тим чи іншим предметом, що вважається культурним. Вона є суто людським способом існування, а тому не існує поза діяльністю, проте ототожненою з останньою бути не може. Швидше за все попередньо можна визнати: культура складає щось суттєве людської діяльності, є субстанцією чи субстратом практичного та духовного ставлення до світу індивідів, які належать завжди до конкретної історичної спільноти, до цілісності, що являє собою універсум і відтворюється на власній основі, тобто спроможна на постійне оновлення зв'язків, що утримують її в стані відносної стабільності. Стабільність тут є не так незмінністю структури цілого, як таким розвитком чи трансформацією зв'язків між елементами цілого, який дозволяє цілісності існувати, незважаючи на зміни. Уже в такому надто загальному підході до визначення сут-

ності культури висвічує серйозний момент, який її характеризує. Чи не є стабільність спільноти, яка організована таким чином, як про це говорилось вище, результатом культури?

Спільнота в історичному плані постає як безперервна зміна поколінь [4]. Будучи самодостатньою, вона складається з індивідів, що пов'язані між собою суспільними відносинами. Історична тяглість такої спільноти є дійсною завдяки суспільним зв'язкам, які переживають будь-якого індивіда. Суспільність тут є фундаментальним утворенням, основою, без якої існування людини як суспільної істоти неможливе. Так от ця суспільність і є тією реальністю, завдяки якій стає можливим успадкування історичних здобутків попередників, а останнє і є культура, спосіб людського існування, що засвоюється все новими й новими поколіннями індивідів через взаємодію з предметами культури, у яких закодований спосіб буття попередників. У цьому плані культура є ідеальним утіленням суспільності в предметах, у яких згасла діяльність тих людей, що відійшли в небуття. Саме завдяки існуванню цих предметів культури зв'язок між поколіннями чи етапами історичного розвитку спільноти не переривається. Стає можливим існування спільноти в часі, її історія. А завдяки останній реалізується суспільна сутність індивідів, що належать до різних поколінь. Адже кожне покоління не починає все спочатку, а продовжує справу своїх попередників, у результаті чого вони є чимось більшим, ніж індивіди, обмежені простором і часом існування. Представники різних поколінь, кожний у свій час вершить справу надіндивідуальну, справу суспільну, історичну. Такий індивід більшає, він усвідомлює свою родову, історичну сутність, бо через його діяльність звершуються не індивідуально-егоїстичні почуття та забаганки, а реалізуються інтереси та сподівання спільноти. Причому останнє здійснюється таким чином, що індивід не відмовляється від своїх особистих прагнень та почувань. Особисте в контексті усвідомлення суспільних передумов індивідуального існування просякає інтересами загального як необхідними умовами буття кожного. Отже, культура, як і суспільність, є тим загальним, яке існує не інакше як у діяльності й через діяльність індивідів, у їхньому способі буття. Реальний процес життєдіяльності індивідів не може здійснюватись поза колективністю, поза суспільністю, де остання виступає сутністю індивідуального буття. Таким чином, суспільне та індивідуальне пов'язані. Їхня пов'язаність проявляє себе в тому, що загальне й одиничне є лише різними сторонами реального процесу самовизначення індивідів серед собі подібних.

Культура є мірою єдності індивідуального і колективного. Іншими словами, вона є ознакою людяності, гуманності, тим тендітним і ледь вловимим, рухомим і відносно стабільним ядром будь-якої людської діяльності, яка завжди містить у собі і зусилля окремого індивіда, і традицію, закладену іншими, але в рамках одного й того самого способу буття. Тому вона існує як у колективній, так і в індивідуальній іпостасі. Зрозуміти її поза такою єдністю неможливо. Культура як узгодженість індивідуального й суспільного не приписує жорсткої лінії поведінки окремій людині, але задає останній діапазон прийнятої для певної культури та спільноти свободи вчинків. Допущення варіативності способу буття в рамках однієї і тієї ж культури забезпечується не

понятійним, а символічним способом утілення норм людських стосунків у тканину колективного родового життя. Символічний характер культурних предметів, символізм культури взагалі потребує індивідуальної інтерпретації її знаків кожним окремо, а це якраз і дозволяє бути вільним, самостійно вирішувати власну долю, обирати свій стиль, свою поведінку, свій спосіб буття, але в рамках певної традиції, певної культури. Тобто культура є передумовою свободи індивіда, свободи як змістовного буття, де вибір не є формальним, нездійсненим правом, а є дійсним вибором серед, принаймі, кількох можливостей, які існують для індивіда, що перебуває в тій чи іншій, але завжди конкретній культурі.

Культура узагальнює досвід індивідів та цілих поколінь, чим робить представника цієї культури сильнішим, багатшим у розумінні його досвіду, збагаченням досвідом інших представників тієї ж культури. Культурне збагачення - це оволодіння індивідом системою зв'язків спільноти, усе більш повне втілення індивідом у своїй діяльності загальної сутності цих суспільних зв'язків, усе більш повна репрезентація конкретною особою колективної суті органічної цілісності культури.

Разом із тим культура не може бути представлена виключно як загальна сутність людини. Вона сприймається частіше як виявлення специфічності людського буття. Адже культур на планеті багато. Усі вони своєрідні, відображають певний досвід тієї чи іншої спільноти. Їхня відмінність не є абсолютною. Між ними існує безліч моментів, які роблять їх тотожними, але узагальнювати їх, представити останні як модифікації одного й того ж неможливо. Усі спроби реально "узагальнити" різні культури, зблизити їх настільки, щоб нівелювати їхні відмінності, викликали тільки конфлікти, протидію й відштовхування культур одна від одної, ще більше посилювали розбіжності між ними. Хоча спосіб ставлення до оточуючого світу в різних культурах у його найбільшому узагальненні можна ототожнити, тим не менше культура, ставлення до неї з боку індивідів є явищем позаносеологічним. "Культура вимагає визнання, а не свідчень" [3, с. 20]. А це означає, що в реальному бутті культура функціонує не як загальні раціональні висновки з емпіричних культурних проявів численних громад та індивідів, а як сукупність буттєвих властивостей спільноти, певного органічного соціального цілого, що замкнене на собі. Через це обставини культури більше різняться своїми буттєвими проявами, ніж раціональним змістом людської діяльності. Та справа якраз у тому, що емпіричне буття культури важить часто більше за теоретичні, концептуальні викладки та пояснення суті культурного феномена. Символізм культури є суттєвою характеристикою останньої, а тому зрощення змісту культури із символами, якими характеризується ця культура, робить практично неможливим розрізнення одного та іншого в реальному процесі побутування культури. Інколи той чи інший символ у культурі важить більше, ніж його зміст. Часто навколо символу в культурі відбувається консолідація, кристалізація, оформлення нового змісту. Тому правильно буде сказати, що культури не тільки консолідують індивідів, які належать до однієї культурної спільноти, але й відокремлюють їх. Вирізнення та виділення відбувається на рівні міжкультурного спілкування. На межі культур можна бачити не лише єднання та взаємодію культур, але і їх взаєм-

не відштовхування.

У силу сказаного стає зрозумілим, що в аналізі проблем культури методологія природничих наук не може "працювати". У дослідженні духовних явищ, в аналізі системи культурних взаємовідносин у суспільстві необхідним є інший підхід. Очевидно, що пізнавальний розум у справі осмислення духовної культури не є адекватним завданню, яке тут необхідно виконати. Культура, духовність є лоном, у якому формується мислення та понятійне оформлення пізнаного, а тому в поняттях неможливо абсолютним чином відтворити явище, яке служить фундаментом для виникнення самого понятійного мислення. Мислення в культурі черпає сили та живиться нею, а не виступає її зверхником. Мислення в культурі - це тільки видима частина айсберга, де його підводною основою є стихійне буття індивідів у культурі. Отже, реальний процес життєдіяльності спільноти є більш багатим, ніж понятійне й узагалі будь-яке інше пізнання, раціональне мислення культури, спроби остаточно й до кінця теоретично обґрунтувати реальний, стихійний процес культурного буття.

Судячи з тих наукових досліджень, які проводились у галузі вивчення культури, можна сказати, що однією з найголовніших проблем у цій сфері, фундаментальною проблемою в дослідженні культури засобами філософії є протиріччя загального й особливого, можливість синтезу в рамках однієї світоглядної системи загального змісту культури з нескінченними формами її існування [5]. Причому ця проблема розпадається на кілька залежно від того, з якого боку розглядати культуру, що взяти як загальне й особливе. Окрім змісту й форми культурних проявів, які можна розглядати з боку сутності і явища, з боку основи культурного процесу і його здійснення у формі одиничних проявів, культура ще існує також і як певні локальні цілісні утворення, кожне з яких має свою форму і зміст. У другому випадку йдеться про такий зріз культурного буття людства, який ще й досі досконало не вивчений. А саме цей аспект культурного буття містить чи не найбільше проблем, розв'язання яких краще вимагає час.

До вивчення такого зрізу культурного буття спонукає ситуація, яка склалась у світі в кінці ХХ - на початку ХХІ століття: у результаті подальшого прогресу науки і техніки, розвитку на їх базі нових форм життя, інтеграція світової людності настільки прискорилась, що все більш актуальною стає проблема розвитку взаємовідносин між представниками різних локальних, національних культур. Стосунки, про які йдеться, не завжди відбуваються без непорозуміння і конфліктів. А тому проблема здебільшого розглядається політологією, а не філософією. Разом із тим, це серйозна філософська проблема. І такою вона є завдяки тому, що в сучасних умовах інтеграції світової людності проблема спілкування різноманітних культурних світів перестала бути тільки предметом дипломатії та політики й перетворилась на проблему щоденного культурного буття пересічного громадянина, особистості, яка перебуває на грані культур і вимушена багато питань власного культурного існування вирішувати чи перевиришувати щоразу заново. Культурні традиції, які раніше брали на себе ліву частку індивідуальної поведінки кожного, тепер не завжди спрацьовують і тією чи іншою мірою піддаються ерозії. Саме тому загальні проблеми людського поступу,

розвитку цивілізації стають проблемами індивідуального духовного буття, тими проблемами, які становлять суть філософської рефлексії. У цьому контексті взаємодія між локальними культурами є не так абстрактною проблемою взаємодії цілісних культурних утворень, як проблемою індивідів, що існують на межі культурних світів. У цьому сенс глобалізації людського буття, інтегрування локальних історій людських спільнот у всесвітню історію.

У контексті сказаного зрозумілим стає висловлювання В. П. Іванова, що "загальне й особливе, таким чином, у культурі пов'язуються не логічним, а історичним зв'язком, а це означає, що в розумінні їх єдності фактор часу й обставина місця набуває великого значення" [3, с. 27]. Культура як реальний спосіб буття людини виростає зі специфіки людського ставлення до світу. Активна цілеспрямована діяльність індивідів породжує ту особливу субстанцію людського існування, яку називають культурою. Усвідомлення цього способу буття, понятійне осмислення його природи здійснюється через індивідуальну діяльність кожного з предметами культури. Рефлексія над вузловими проблемами існування відбувається на базі начал, які закладені із самого початку в людській життєдіяльності. І ці начала є культурними нормами, що часто не усвідомлюються, оскільки засвоюються безпосередньо від самого народження. Філософські міркування над окресленими проблемами лише доводять ці норми до усвідомлення, фіксують їх у поняттях. Тільки потім, і то з певними обмеженнями, усвідомлені в поняттях категорії культури стають раціональною передумовою культурного буття.

Реальне існування людини й спільноти є більше, ніж мислення про нього. Як уже було сказано вище, буття є підґрунтям, базою, основою мисленнєвої діяльності. Саме тому мислення не в змозі вичерпати всі підстави людського існування. Ті чи інші прозріння в рамках певної філософської системи, роблячи прорив у розумінні начал людського буття, усе ж не дають остаточного знання, знання абсолютного про найглибші підстави людського існування. Ці відомі істини є суттєвими для розуміння культури. Вони означають, що неможливо звести все розмаїття культури до такого загального, яке б вичерпувало всю повноту культурного буття людей. Мова, отже, не може йти про наявність єдиного культурного зразка, під який повинні підтягуватись усі локальні культури. Такого загального зразка, на фоні якого всі одиничні прояви культурного буття людини були б несуттєвими, просто не існує. Очевидно, що, якби було навпаки, культура зазнала б руйнації, адже вона не зводиться до того чи іншого абсолюту, вона не є загальним місцем й увігнати її в систему понять просто неможливо. Проведення такої процедури над культурою руйнує останню й перетворює її на щось потойбічне, трансцендентне, відірване від щоденного людського існування. Зведення культури до загальників, проголошення цих загальників вищими зразками вихолощує зміст культурного існування, робить його чимось протилежним культурі.

Висновок

Таким чином, самоусвідомлення духовної культури є процесом, який відбувається постійно й здійснюється практично діючим індивідом. Усвідомлення людиною себе через культуру реалізується як рефлексія над початками людського буття, які є суспільними за своєю природою й відбивають сутність людських відносин. В основі перманентних змін цих початків лежить практична діяльність індивідів. Саме первісний, первинний характер чуттєво-предметної взаємодії людини зі світом дає підстави стверджувати, що матеріально-практична діяльність індивідів є тим глибоким лоном, на якому проростає ratio як осмислення того, що відбулось. Раціональне мислення, таким чином, виникає як інше матеріального, але, виникнувши, воно може й повинно чинити зворотню дію - впливати на практичне ставлення людини до світу, хоча б частково випереджати емпіричний характер безпосереднього існування, тобто воно не лише є відображенням того, що сталось у минулому, але також є засобом передбачення, прогнозування, планування майбутнього.

Перманентний процес самовизначення духовної культури призводить до її невпинного збагачення, яке здійснюється через постійне співставлення духовного і матеріального, приведення їх у відповідність одне до одного. Воно можливе завдяки тому, що духовна культура містить у собі у вигляді відбитків свої матеріально-предметні передумови, у процесі рефлексії над якими якраз і відбувається процес самовизначення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Быстрицкий Е. К. Феномен личности: мировоззрение, культура, бытие / Е. К. Быстрицкий - К. : Наукова думка, 1991; Геллнер Э. Разум и культура. Историческая роль рациональности и рационализма: [пер. с англ.] / Э. Геллнер. - М. : Моск. школа политических исследований, 2003; Гуревич П. С. Культура как объект социально-философского анализа / П. С. Гуревич // Философия и культура. - М. : Наука, 1987; Карпенко И. В. Философское пространство культуры: человек философствующий и человек повседневности / И. В. Карпенко. - Х. : ХНУ, 2006; Культура в информационном пространстве: наследие и современность: Материалы конф. студ. и молодых ученых (апрель 1997 г.). - Краснодар : КГАК, 1997; Культура и жизненный мир человека: (Сборник: Для преподавателей, аспирантов, студентов) / Харьковский авиационный институт им. Н.Е.Жуковского. - Харьков : ХАИ, 1996; Козловский В. П. Культурный смысл: генезис и функция / В. П. Козловский. - К. : Наукова думка, 1990; Пролеев С. В. Культура как реальность и как принцип объяснения / С. В. Пролеев. - <http://www.crimea.edu/internet/Education/culture/01/part2/proleev.htm> та інші.
2. Межуев В. М. Культура и история / В. М. Межуев. - М. : Политиздат, 1977.
3. Иванов В. П. Культура и человеческая деятельность / В. П. Иванов // Культура и развитие человека. - Киев : Наукова думка, 1989.
4. Норберт Элиас. Общество индивидов / Норберт Элиас. - М. : Праксис, 2001.
5. Бычко И. В. Национальное и общечеловеческое в истории философии / И. В. Бычко // История философии и культуры. - К. : Наукова думка, 1991;

I. Zagriychuk

SPIRITUAL CULTURE: THE PROBLEM OF SELF-DETERMINATION

In the article the essence of spiritual culture and its objective, practical genesis are analyzed, the difference between proper spiritual culture and forms of its occurrence are examined. In the light of spiritual culture the freedom and traditions are analyzed as important constituents of human existence. Self-determination of spiritual culture is introduced as a permanent process which is realized by means of constant opposition between spiritual and material, their adjusting to each other.

Key words: spiritual culture, self-determination, occupation, human world, substantiality, universe, integrity, structure, tradition, freedom.

© I. Загріичук

Надійшла до редакції 23.04.2009

УДК 141.7 : 316.42

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФРАСТРУКТУРИ
СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ
СУСПІЛЬСТВІ****ІВАН ЧОРНОМОРДЕНКО,***доктор філософських наук, професор**Київського національного університету будівництва і архітектури***ІВАННА ТКАЧ,***аспірант кафедри філософії**Київського національного університету будівництва і архітектури*

У статті досліджується питання трансформації структури соціальної роботи в умовах інформаційного суспільства знань. Показано, що сьогодні соціальна робота виступає інструментом цілісного впливу на людину та є специфічним видом її виробничої діяльності. Визначено, що сучасними базовими пріоритетами соціальної роботи є формування певного рівня соціальної культури особи, стандартизація соціальних послуг, формування ідеалів соціального розвитку, створення соціальної держави.

Ключові слова: соціальна робота, соціальна інфраструктура, інформаційне суспільство, негачія, соціум, клієнт, девіант.

Постановка проблеми. Традиційно соціальна робота з населенням проводилась і проводиться незалежно від місця тієї чи іншої країни у світовому співтоваристві, але вона відрізняється не лише своїм змістом, але й спрямованістю та елементами інфраструктури. На теренах України функціонує така соціальна інституція, як галузеве міністерство - Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту. Воно забезпечує реалізацію стратегії розвитку державної молодіжної політики та розробку інновацій. В інших країнах світу, зокрема Росії, Білорусії, Польщі, Канаді, управління соціальною роботою здійснюється або через систему освітніх закладів та установ, або через місцеві муніципалі-

тети на підставі державного замовлення.

Розглядаючи соціальну роботу як самостійний динамічний вид діяльності, яка затвердилася в нашій державі в середині 90-х років ХХ-го сторіччя формуємо питання щодо трансформації її інфраструктури відповідно до запитів сьогодення. Цей процес потребує всебічного наукового осмислення, у тому числі й філософського обґрунтування трансформації інфраструктури соціальної роботи на підставі системного підходу з тим, аби змінити не лише зміст, але й спрямованість соціальної роботи.

Аналіз досліджень і публікацій. Провідні вчені нашої держави - філософи, історики, педагоги, психологи, інші фахівці беруть активну участь у науко-

№ 4 (95) червень 2009 р.